

ХИЈЕРАРХИЈА МАРКИРАНОСТИ ПРИДЕВСКИХ КАТЕГОРИЈА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Пратећи Калабресеа 2008 и Деспића (у штампи) у претпоставци да међу категоријама флективних речи постоје хијерархије која доносе дефинисана ограничења у могућности обележавања маркиране категорије на обличком наставку, спровешћемо анализу која води закључку да за српски језик важи следећа хијерархија маркираности граматичких категорија придева: Компарација >Број>Падеж>Род>Живо>>Вид_{сем}. Обележавање маркиране категорије вида немогуће је кад год је маркирана било која друга категорија виша у хијерархији. Анализа одговара на питање зашто је у савременом српском језику разлика у придевском виду морфолошки енциодирана само у номинативу (и акузативу за неживо) једине мушког рода позитива – ово су једини облици у којима није маркирана ни једна хијерархијски виша категорија.

Кључне речи: хијерархија маркираности, граматичке категорије, придевски вид, српски језик

1. Увод

Граматичке категорије променљивих речи у српском језику маркирају се одговарајућим граматичким морфемама, које су по својој природи флективне (синтетичке или фузионе), што значи да се једном граматичком морфемом обележава више од једне категорије. Међутим, за сваки граматички наставак не важи то да може експлицитно маркирати све категорије дате променљиве речи. На пример, наставком –*ама* у облику *играчкама* маркирају се категорија броја (множина) и рода (женски), док би обележени падеж, због такозваног падежног синкретизма множинских форми именичких речи у новоштокавским говорима, могао бити датив, инструментал или локатив².

¹ branimir.stankovic@filfak.ni.ac.rs

² Чини се сасвим оправданим поставити питање има ли уопште локатива у српском језику, с

Поставља се питање: који то параметар одређује да ли ће одређена граматичка категорија бити „видљива“ или не на флективном наставку? Каблабрезе 2008 креће од идеје да међу граматичким категоријама у систему облика сваке класе речи у једном флективном језику постоји извесна хијерархија маркираности, те да је број маркираних категорија које могу бити обележене једним наставком ограничен. Засновавши своју анализу на овом теоријском приступу, Деспих (у штампи) постулира хијерархију маркираности граматичких категорија заменица и придева у српском језику, Број/Падеж>Род, и формално дефинише ограничење да се код ових двеју класа род (GEN) може маркирати (као женски) само ако нису маркирани и број (PL) и падеж (-NOM), *[[PL], [-NOM], [GEN]]/+____]w

Пратећи ову двојицу аутора, у раду ћемо спровести одговарајућу анализу категорија придевских речи и утврдити да међу њима владају следећа хијерархија и правила:

- А. Компарација>Број>Падеж>Род>Живо>>Вид_{сем}
- Б. *[[±COMP], [±PL], [±GEN], [-ACC], [±DEF_{SEM}], [ANI]]/+____]w
- В. *[[±COMP], [±PL], [±GEN], [ACC], [ANI], [DEF_{SEM}]]/+____]w
- Г. *[[±COMP], [±PL], [±GEN], [CAS], [±ANI], [DEF_{SEM}]]/+____]w

Израз Б ограничава могућност маркирања категорије живо изван акузативних облика ([-ACC]), без обзира на маркирање свих осталих виших и нижих категорија, компарације (COMP), броја (PL), рода (GEN), категорије живо (ANI) или придевског вида (DEF_{SEM}). Правило В ограничава могућност маркирања придевског вида у акузативу уколико је маркирана категорија живо, без обзира да ли су хијерархијски више категорије маркиране или не. Коначно, правило Г не дозвољава маркирање придевског вида у свим падежима сем номинатива и акузатива ([CAS], *case*, енг. *падеж*), без обзира на маркираност свих осталих придевских категорија.

У раду крећемо од емпиријски утемељене, али до сада неиспитане претпоставке да је у савременом српском језику одређени придевски вид морфолошки маркиран, али семантички немаркиран, тј. да је неодређени вид морфолошки немаркиран, али семантички маркиран. Увешћемо скуп парова семантичких интерпретација: одређеност / неодређеност, јединственост / нејединственост, временски локално / глобално, рестриктивност / нерестриктивност (иза квантификатора *сваки*) и интерсективност / супсективност. Тестираћемо придевски вид у одговарајућим контекстима и утврдити да је адноминални одређени придевски вид најчешће двосмислен у погледу ових семантичких читања, док је адноминални неодређени вид склонији да буде интерпретиран као неодређен, неспецифичан, рестриктиван (иза кван-

обзиром на чињеницу да су локативски наставци за све деклинабилне речи у српском језику једнаки наставцима за датив (в. сл. фусноту).

тификатора *сваки*), временски локалан и супсективан³. Како је неодређени вид семантички маркиран, у индексу категорије то аотирамо као Вид_{сем}. Закључује се да опозиција међу два придевским формама не „слаби“ и не „ишчезава“ иако се у савременом језику видска разлика у парадигми може обележити искључиво у номинативу и акузативу за неживо, док у маркираним падежима налазимо двосмислене форме одређеног вида, којима се због неспецификованости могу покрити све дискурсне потребе. Управо се нуди се одговор на питање зашто је у језику модерних говорника разлика у придевском виду морфолошки енкодирана само у номинативу и акузативу за неживо једине мушког рода позитива једног броја описних и градивних придева. Зато што су ово једине форме у којима није маркирана ни једна хијерархијски виша категорија из постулиране хијерархије – Компарација>Број>Падеж>Род>Живо>>Вид_{сем}.

Композиција рада је следећа. У другом делу представићемо Деспићева (у штампи) налазе о хијерархији између броја, падежа и рода, категорија заједничких за заменице и придеве. У трећем делу уводи се скуп релевантних семантичких категорија (одређеност, јединственост, временски локално/глобално, рестриктивност (иза квантификатора *сваки*) и интерсективност/супсективност), чијим идентификовањем се констатују семантичка двосмисленост одређеног придевског вида и недвосмисленост неодређеног вида, а затим и диспропорционалност између морфолошке и семантичке маркираности. У четвртој секцији биће уведена емпиријска грађа на чијој позадини ће бити постулирана хијерархија маркираности придевских категорија у српском језику, Компарација>Број>Падеж>Род>Живо>Вид_{сем}. Пети део доноси закључак, у ком се осврћемо на уобичајене оцене у дескриптивној лингвистичкој литератури о процесу неутрализације придевске разлике (Маретић 1899, Стевановић 1986, Клајн 2005...), уз констатацију да се ова категорија не неутрализира, већ се у савременом српском језику не може маркирати кад год је маркирана било која хијерархијски виша придевска категорија.

2. Хијерархија маркираности категорија личних заменица и придева (Деспић)

Деспићева (у штампи) анализа ограничена је на категорије заједничке за заменице и придеве – род, број и падеж. Парадигме ових двеју класа речи (табела 1) показују нам да њихови облички наставци могу понети највише две маркиране категорије, односно да у српском језику облички наставак нема капацитета да одједном понесе чак три експлицитна морфолошка маркера, за маркирани број (множина), маркирани падеж (генитив/датив)

³ Супсективност важи само за ограничен број придева попут *добар/добри*.

и маркирани род (женски), због чега су женски облици у генитиву/датову множине једнаки мушким (*оних/оним, лепих/лепим*).

Номинатив је неутралан, док су остали падежи маркирани, множина је маркирана у односу на једину, док је женски род маркиран у односу на мушки и средњи. Номинатив једине мушког рода је потпуно немаркиран (*он∅, добар∅*), па су на граматичком наставку видљива сва три обележја. У генитиву је маркиран само падеж, те опет могу бити исказане све три категорије (*њеџа, доброї*). У номинативу једине женског рода маркиран је само род (*она, лепа*), а у генитиву једине женског рода две категорије, па су и даље видљива сва три обележја (*оне, лепе*). Множински облици у номинативу имаће у мушком једну маркирану категорију (*они, добри*), број, а у женском роду две, број и род (*оне, лепе*). Већ трећа маркирана категорија не може бити обележена, како то предвиђа модел. И заиста, генитив женског рода множине има три маркиране категорије, број, падеж и род, али граматички наставак нема обележја рода: *њих, лепих*. Овако гласе и облици за мушки род, *њих, лепих*, јер облички наставак нема капацитета да понесе чак три експлицитна морфолошка маркера, за маркирани број (множина), маркирани падеж (генитив) и маркирани род (женски).

			Род	Број	Падеж				Род	Број	Падеж
Нјд.м.р.	Он	Добар	∅	∅	∅	Нмн.м.р.	Они	Добри	∅	+	∅
Гјд.м.р.	Њега	Доброг	∅	∅	+	Гмн.м.р.	Њих	Добрих	∅	+	+
Нјд.ж.р.	Она	Добра	+	∅	∅	Нмн.ж.р.	Оне	Добре	+	+	∅
Гјд.ж.р.	Ње	Добре	+	∅	+	Гмн.ж.р.	Њих	Добрих	+	+	+

Табела 1. Бележење маркираних категорија код заменица и придева

Исто важи и за датив, инструментал и локатив женског рода – облицима *њима/добрим* не може се обележити категорија рода. Деспић постулира следеће правило:

1. *[[PL], [-NOM], [GEN]]/+____]w

Правилу 1 ограничена је могућност испољавања маркиране категорије женског рода у облицима множине „косих“ падежа, тј. падежних облика који нису номинатив. Анализа показује да се у хијерархији граматичких категорија заменица и придева род налази на последњем месту, док су број и падеж надређене категорије, што аутор формализује следећом хијерархијом:

2. Број/Падеж > Род

Деспих не објашњава зашто је маркирани генитив видљив на множинском наставку, док услед синкретизма у множини падеж није експлицитно обележен у дативу/локативу и инструменталу. С обзиром на циљеве овог рада, ни ми нећемо даље залазити у проблематику синкретизма и могућа његова решења, већ ћемо само приметити да је категорија броја, која се у свим облицима може маркирати, хијерархијски надређена у односу на категорију падежа, што важи за све деклинабилне класе речи у српском језику⁴. Према томе, могли бисмо констатовати да је на снази је следећа хијерархија граматичких категорија личних заменица и придева:

3. Број < Падеж < Род

Правило 3 ограничава могућност изражавања маркираних граматичких категорија од броја, као категорије чија се маркирана форма [+множина] увек изражава, преко падежа, за коју постоје извесна ограничења, па све до рода, који никада није маркиран када су маркиране претходне две категорије.

У овом одељку представили смо Деспихеву (у штампи) анализу хијерархије маркираности међу трима категоријама личних заменица, рода, броја и падежа. У четвртом одељку узећемо у обзир свих шест категорија придевских речи, компарацију, број, падеж, род, живо/неживо и придевски вид. Али, пре тога, у наредном, трећем одељку увешћемо категорије одређености, јединствености, временски глобалног/локалног читања, рестриktivности (иза квантификатора *сваки*) и интерсективности/супсективности, те представити емпиријске чињенице на чијој позадини ћемо постулирати идеју о семантичкој двосмислености одређеног и семантичкој недвосмислености неодређеног придевског вида у српском језику.

3. Семантика придевског вида у савременом српском језику

Уобичајено је да се у граматицима наводе обе флексионе схеме придева – и заменичко-придевска, и именичка. У време када су оба придевска облика била у живој употреби одређени вид придева интерпретирао се као морфолошки маркиран јер се обележава посебном граматичком морфемом, некадашњом анафорском заменицом *јь*. Језичка реалност данас је да се разлика у виду граматички маркира доследно само у номинативу (и акузативу за не-

⁴ Падежни синкретизам не важи једино за енклитичке облике, будући да од ових трију падежа неакцентоване форме има само датив множине личних заменица (*им*). Ово би био једини аргумент да у српском језику постоји морфолошка дистинкција између датива и локатива (уп. ситуацију у хрватском и Бровића 1980, Рагуџа 1984 и Гиса 2011).

живо) мушког рода једнине, те да се облици придева из именичке промене у косим падежима чувају само у петрифицираним изразима попут *гром из ведра неба* и *од немила до недрага*, а врло ретко и као стилска особеност у књижевно-уметничком регистру појединих аутора. У свим овим примерима неодређени вид придева у косим падежима (*књигу сам дао **гобру грују***) данас можемо сматрати стилски маркираним, и страним граматичком систему живог српског језика.

Дакле, савремена језичка интуиција даје основа за другачију анализу. Једина могућа форма у свим маркираним падежима (сви падежи сем номинатива и акузатива) је одређени вид, те у овим облицима нема основа да он уопште буде интерпретиран као маркиран. Поред овога, у појединим контекстима адноминални одређени вид у номинативу (пример (1)) **двосмислен** је између одређеног (1.а) и неодређеног читања (1.б), за разлику од неодређеног вида придева (2), који (најчешће) има **само неодређено читање**⁵. Под *одређеношћу* се овде у традицији Кристоферсена 1939 и Хајмове 1983 подразумевају категорије као поменутоост, познатоост, старост у дискурсу и/или заједничка знања саговорника.

(1) Леонтини се допада **маркантни фудбалер**. (двосмислено)

(1.а) „Леонтини се допада **известан фудбалер који је маркантан**“ (неодређено)

(1.б) „Леонтини се допада **маркантан фудбалер о којем је било речи**“ (одређено)

(2) Леонтини се допада **маркантан фудбалер**. (недвосмислено)

(2.а) „Леонтини се допада **известан фудбалер који је маркантан**“ (неодређено)

(2.б) #„Леонтини се допада **маркантан фудбалер о којем је било речи**“ (одређено)

У (1) се дужим обликом придева може упућивати на познатог референта, референта који је стар у дискурсу (што је уобичајена функција одређеног члана у језицима с чланом) – реч је о маркантном фудбалеру о којем саговорници деле нека заједничка знања, неко од колокутора је претходно о њему причао, познају га итд, као у пропозицији (1.б). Међутим, у савременом језику се одређеним видом придева у дискурс се може увести и нови референт, као у интерпретацији датој под (1.а). Одређени вид је семантички немаркиран и заједно са именицом коју модификује може добити интерпретацију *ад хок* успостављене класе (Станковић 2011), имитирајући по форми

⁵ У четвртом поглављу показаћемо да се краћи придев може наћи у дискурс-старој синтагми, али само под условом када се у информацијској структури на придевску особину стави локални фокус.

класе претходно утврђених у лексикону, као *бели медвед*, *брзи воз*, *слани крекер* и сл, у којима се најчешће појављује одређени вид придева. Према томе, када придев учествује у означавању *ад хок* класе, као у *маркантни фудбалер*, он је двосмислен у погледу одређености и ипак може добити и неодређено читање. С друге стране, неодређени вид придева у овим контекстима је строго неодређене интерпретације, (2), што значи да он искључиво служи увођењу нових референата (као неодређени члан у језицима с чланом) – реч је недвосмислено о извесном маркантном фудбалеру о којем саговорници не деле никаква заједничка знања, што је пропозиција дата у (2.а).

Претходно запажање није у колизији са примерима попут (3) и (4), у којима је дужи облик придева маркер одређености читаве именичке синтагме и дискурс-старог референта, док се неодређеним видом уводи неки нови, другачији референт за исти језички израз:

(3) Помоћник је био црнац_i, прави црнац, весео млад човек, кога је цела варош и сав онај раденички свет звао Арапином_(...) [Млади црнац]_{ij} је, после прве несвестице, дошао себи; стењао је кроз стиснуте зубе и тужно, уплашено гледао у мајстор-Антонијеве очи. (одређено)

(4) Помоћник је био црнац_i, прави црнац, весео млад човек, кога је цела варош и сав онај раденички свет звао Арапином_(...) [Млад црнац]_{siij} је, после прве несвестице, дошао себи; стењао је кроз стиснуте зубе и тужно, уплашено гледао у мајстор-Антонијеве очи. (неодређено)

За разлику од (3) и (4), у примерима (1) и (2) нема експлицитних назнака да је неки референт увођен у дискурс, па читава реченица може бити читана са пресупозицијом да у њему ипак има већ уведених елемената, или, пак, да је дискурс-модел празан. У случајевима када се претпоставља празан дискурс-модел, одређени вид придева може бити адноминално употребљен да уведе референте у дискурс, баш као и неодређени вид.

Неодређене заменице маркери су нових референата и природно се слажу са неодређеним видом придева. Међутим, одређени вид је семантички немаркиран и заједно са именицом коју модификује може добити интерпретацију *ад хок* успостављене класе (поред класа претходно утврђених у лексикону, као *бели медвед*, *брзи воз*, *слани крекер* и сл). Према томе, када придев учествује у означавању *ад хок* класе, као *маркантни фудбалер*, одређени вид придева може добити и неодређено читање, тј. бити семантички двосмислен. То је разлог зашто су све наредне реченице, (5)-(8), граматички прихватљиве и имају само једно могуће читање – неодређено, које не произилази из придевског вида, већ из семантике детерминатора *један* и *неки*:

(5) Леонтини се допада **један маркантан фудбалер**. (неодређено)

(6) Леонтини се допада **један маркантни фудбалер**. (неодређено)

(7) Леонтини се допада **неки маркантан фудбалер**. (неодређено)

(8) Леонтини се допада **неки маркантни фудбалер**. (неодређено)⁶

Одређеност/неодређеност није једина семантичка дистинкција у односу на коју је одређени вид немаркиран и двосмисленог читања. Наиме, појединим неодређеним контекстима семантички немаркирани дужи облик придева (9) двосмислен је између јединственог, (9.а), и нејединственог читања, (9.б), док семантички маркирани краћи облик, (10), има само нејединствену интерпретацију, (10.б). Под *јединственошћу* подразумевамо адаптирану Раселову 1905 дефиницију семантике одређеног члана која подразумева да у универзуму, односно, релевантном дискурсном домену постоји јединствени референт који задовољава позитивну дескрипцију читавог номиналног језичког израза.

(9) Иди до моје канцеларије и донеси ми из прве фиоке **поцепани папир**. (двосмислено)

(9.а) „У првој фиоци постоји јединствени папир који је поцепан и који треба донети“ (јединствено)

(9.б) „У првој фиоци постоји више поцепаних папира и треба донети неки од њих“ (нејединствено)

(10) Иди до моје канцеларије и донеси ми из прве фиоке **поцепан папир**. (нејединствено)

(10.а) #„У првој фиоци постоји јединствени папир који је поцепан и који треба донети“ (јединствено)

(10.б) „У првој фиоци постоји више поцепаних папира и треба донети неки од њих“ (нејединствено)

Реченица (9) може значити да у канцеларији постоји конкретно парче папира које је поцепано, те које треба донети (јединственост), (9.а), али и то да у просторији постоји више поцепаних папира (нејединственост), (9.б). Двосмисленост одређеног вида придева чини га семантички немаркираним, за разлику од неодређеног вида придева, (10), који има само нејединствену интерпретацију – у канцеларији су у првој фиоци најмање два поцепана папира и говорник од нас захтева да донесемо један од њих (нејединствено)⁷, (10.б).

⁶ Разлику између локутор-проксималне заменице *један* и локутор-дисталне заменице *неки* у овом случају остављамо по страни.

⁷ Краћа форма у оваквом типу контекста може бити употребљена и када се ради о јединственом референту, при чему се придевска модификација интерпретира као апозитивна, парентетична, додатна предикација. Притом је неопходно да се у реченичној интонацији

Постоји још разлика у семантичком понашању видских облика, које подржавају тезу о семантичкој маркираности неодређеног вида придева. Још Маретић 1899 примећује да се краћи облика придева у *Срдит Марко језди низ Косово* може заменити прилогом *срдито*. Неодређени вид придева у овом примеру указује на тренутно психолошко стање јунака („Марко језди низ Косово и притом је срдит“), а не на карактерну особину („Марко је срдита особа и језди низ Косово“), какав је случај са дужим обликом придева. Чињеница је, међутим, да дужи облик увек може имати и друго читање, оно у коме се особина приписује само за време догађаја описаног реченичним предикатом, и које ћемо у раду називати **временски локалним** (stage-level) (за разлику од **временски глобалног** читања (individual-level)). Још једном, одређени вид придева је двосмислен, овога пута између временски глобалног и временски локалног читања придевске модификације, (11), док неодређени вид придева увек има искључиво временски локалну интерпретацију приписивања особине у подинтервалу догађаја денотираног глаголом⁸, (12):

(11) **Срдити Марко** језди низ Косово. (двосмислено)

(11.а) „Марко језди низ Косово и то чини срдит“ (временски локално)

(11.б) „Марко је срдита особа и језди низ Косово“ (временски глобално)

(12) **Срдит Марко** језди низ Косово. (недвосмислено)

(12.а) „Марко језди низ Косово и то чини срдит“ (временски локално)

(12.б) #„Марко је срдита особа и језди низ Косово“ (временски глобално)

Четврта семантичка разлика која сугерише да је неодређени вид семантички маркиран јесте понашање двеју придевских форми иза квантификатора *сваки*. Из квантификатора *сваки* одређени вид придева је двосмислен, јер може имати и рестриктивно и нерестриктивно читање:

(13) Сваки његов **глупи** поступак је осуђен. (двосмислено)

(13.а) „Сваки његов поступак који је глуп је осуђен“ (рестриктивно)

(13.б) „Сваки његов поступак је глуп и осуђен је“ (нерестриктивно)

Реченица (13) може имати рестриктивно читање да су само нечији поступци који су глупи осуђени (што пресупонира могуће постојање и поступака који то нису), (13.а), али реченица може имати нерестриктивно читање, када се апозицијски свим поступцима извесне особе приписује да су глупи, те да су сви одреда и осуђени, (13.б).

придев учини проминентнијим и стави у секундарни фокус апозицијском паузом (коју аотирамо симболом „¶“) и/или да се фокус нагласи реченичним акцентом:

(1) А: Шта треба да донесем?

Б: [Донеси ми]_т [из прве фиоке ¶ [ПОЦЕПАН_{лок} папир]]_ф.

⁸ У примерима (11) и (12) намерно се користи властито име (*Марко*), јер се тиме фиксира понашање номиналне синтагме и тако изолују само ефекти придевског вида који нас интересују.

За разлику од одређеног вида, неодређени вид придева је маркиран јер недвосмислено сугерише рестриктивно читање – из скупа свих поступака издвајају се само они глупи, а затим им се приписује то да су били осуђени, (14). Реченица (14) пресупонира постојање других поступака, који нису глупи, и који нису били осуђени:

- (14) Сваки његов **глуп** поступак је осуђен. (недвосмислено)
- (14.а) „Сваки његов поступак који је глуп је осуђен“ (рестриктивно)
- (14.б) #„Сваки његов поступак је глуп и осуђен је“ (нерестриктивно)

И иза квантификатора *сваки* немаркирани дужи облик придева је двосмислен јер може имати и рестриктивно и нерестриктивно читање, док је неодређени вид придева семантички маркиран јер у истом окружењу има недвосмислено рестриктивно читање.

Пети аргумент у корист интерпретације одређеног вида придева као семантички немаркираног облика јесте његова двосмисленост у језичким изразима попут *добри полицајац*, када може имати и интерсективно читање „полицајац и добра особа“, и супсективно читање „полицајац који добро обавља дужност“. За разлику од одређеног вида, неодређени вид придева у *добар полицајац* има само супсективно читање, „полицајац који добро обавља дужност“, те се још једном може интерпретирати као маркиран. Према томе, у (15) одређени вид придева дозвољава и интерсективно читање којим се Драгану као особи приписује доброта, али и супсективно, којим се Драгану приписује да је добар полицајац. Неодређени вид придева у (16), опет, има само друго читање, (16.а).

- (15) Драган је **добри полицајац**. (двосмислено)
- (15.а) „Драган је полицајац“
- (15.б) „Драган је добар“
- (16) Драган је **добар полицајац**. (недвосмислено)
- (16.а) „Драган је полицајац“
- (16.б) #„Драган је добар“

Свих пет анализираних семантичких разлика (одређеност и неодређеност, јединственост и нејединственост, временски глобално и временски локално читање, рестриктивност и нерестриктивност, интерсективност и супсективност) наводе на закључак да је краћи облик придева, односно неодређени придевски вид – **морфолошки немаркиран**, али **семантички маркиран**, док је дужи облик, тј. одређени вид – **морфолошки маркиран**, али **семантички немаркиран** по обележју вида (Лашкова 2000 напомиње да је „одређени придевски вид током вишегодишњег развоја постао *немаркиран*, а то је још једно одступање од вуковског типа језика и нормирања“, Лашкова 2000: 572).

На информацијском плану, дужи облик придева део је „одређујућег описа“ којим именичка синтагма идентификује свог референта и тежи да

дели дискурсну функцију читавог одређеног језичког израза. С друге стране, неодређени придевски вид је увек у реченичном фокусу, глобалном или локалном, ограниченији је у поменутиим семантичким интерпретацијама, те се својом специјализованошћу намеће као семантички маркиран.

У овом одељку презентоване су чињенице у прилог интерпретацији неодређеног придевског вида у српском језику као морфолошки немаркираног, али семантички маркираног облика, те одређеног вида као морфолошки маркираног, али семантички немаркираног. Сада имамо све потребне чињенице и инструменте да у наредном, шестом одељку спроведемо анализу емпиријских чињеница и постулирамо одговарајућу хијерархију маркираности придевских категорија у српском језику.

4. Хијерархија маркираности придевских категорија

Следи анализа хијерархије категорија рода, броја, падежа и вида. Овом списку додаћемо и именичку категорију [\pm живо], са којом се придев мора слагати, и то само у немаркираном акузативу јединине мушког рода. Добијамо следеће графиконе присутних обележја:

		Вид	Живо	Род	Број	Падеж
Номинатив	добар/добри	Ø/+	Ø	Ø	Ø	Ø
Генитив	доброг(а)	Ø	Ø	Ø	Ø	+
Датив	добром(е)	Ø	Ø	Ø	Ø	+
Акузатив	доброг(а)	Ø	+	Ø	Ø	Ø
	добар/добри	Ø/+	Ø	Ø	Ø	Ø
Вокатив	Добри	Ø	Ø	Ø	Ø	+
Инструментал	Добрим	Ø	Ø	Ø	Ø	+
Локатив	добром(е)	Ø	Ø	Ø	Ø	+

Табела 2. Изражавање маркираних категорија код придева, м.р. јд

		Вид	Живо	Род	Број	Падеж
Номинатив	добри	Ø	Ø	Ø	+	Ø
Генитив	добрих	Ø	Ø	Ø	+	+
Датив	добрим	Ø	Ø	Ø	+	+
Акузатив	добре	Ø	Ø	Ø	+	Ø
Вокатив	добри	Ø	Ø	Ø	+	+
Инструментал	добрим	Ø	Ø	Ø	+	+
Локатив	добром	Ø	Ø	Ø	+	+

Табела 3. Изражавање маркираних категорија код придева, м.р. мн

		Вид	Живо	Род	Број	Падеж
Номинатив	добра	∅	∅	+	∅	∅
Генитив	добре	∅	∅	+	∅	+
Датив	доброј	∅	∅	+	∅	+
Акузатив	добру	∅	∅	+	∅	∅
Вокатив	добра	∅	∅	+	∅	+
Инструментал	добром	∅	∅	+	∅	+
Локатив	доброј	∅	∅	+	∅	+

Табела 4. Изражавање маркираних категорија код придева, ж.р. јд

		Вид	Живо	Род	Број	Падеж
Номинатив	добре	∅	∅	+	+	∅
Генитив	добрих	∅	∅	*+	+	+
Датив	добрим	∅	∅	*+	+	+
Акузатив	добре	∅	∅	+	+	∅
Вокатив	добре	∅	∅	+	+	+
Инструментал	добрим	∅	∅	*+	+	+
Локатив	добрим	∅	∅	*+	+	+

Табела 5. Изражавање маркираних категорија код придева, ж.р. мн

Очигледно је да маркирање категорије [+живо] у акузативу блокира испољавање категорије вида, односно могућност да се појави семантички маркирани неодређени вид. Даље, категорија вида и [±живо] никада не могу бити обележене кад год је маркирана било која од трију преосталих. Деспићева анализа показује да категорија рода, пак, не може бити маркирана само када су маркиране две категорије највише у хијерархији, број и падеж. Како је маркер компарације, *-j/-uj-*, фонолошки посебан и ближи основи у односу на морфолошки наставак броја/падежа, категорију компарације сматраћемо надређеном свим осталим. Маркирање компарације ипак блокира маркирање неодређеног вида, па су немогући облици **краћ* и **стапуј*. Према томе, добијамо следећи низ који репрезентује хијерархију маркираности свих шест категорија релевантних за придеве у српском језику:

4. Компарација>Број>Падеж>Род>Живо>>Вид_{сем}

За последњи члан низа важи да не може бити маркиран кад год је већ маркирано било које обележје које је у хијерархији више од њих. Овакав модел једноставно објашњава зашто се маркирани неодређени вид придева може појавити само у позитиву номинатива једнине мушког рода, те акузатива једнине мушког рода за неживо – зато што су то једини облици у којима ниједна друга хијерархијски виша придевска категорија није маркирана. Прецизнија формализација захтева постулирање трију правила. Правило број 5 ограничава могућност маркирања категорије живо изван акузативних

облика ([-ACC]), без обзира на маркирање свих осталих виших и нижих категорија, компарације (COMP), броја (PL), рода (GEN), категорије живо (ANI) или придевског вида (DEF_{SEM}). Правило 6 ограничава могућност маркирања придевског вида у акузативу уколико је маркирана категорија живо, без обзира да ли су хијерархијски више категорије маркиране или не. Коначно, правило 7 не дозвољава маркирање придевског вида у свим падежима сем номинатива и акузатива ([CAS], *case*, енг. *падеж*), без обзира на маркираност свих осталих придевских категорија.

5. *[[±COMP], [±PL], [±GEN], [-ACC], [±DEF_{SEM}], [ANI]/+____]w
6. *[[±COMP], [±PL], [±GEN], [ACC], [ANI], [DEF_{SEM}]/+____]w
7. *[[±COMP], [±PL], [±GEN], [CAS], [±ANI], [DEF_{SEM}]/+____]w

5. Закључак

У дескриптивној лингвистичкој литератури категорија придевског вида се још од Маретића сматра делимично или потпуно неутралисаном. „Како је већ доста затрто осјећање за разлику међу одређеним и неодређеним придјевима, то доказују ови примјери гдје у истој реченици и у истој служби долази и један и други лик“ (Маретић 1899: 496). „Разлика у значењу између придева неодређеног и одређеног вида (...) у многоме се изгубила“ (Стевановић 1986: 250). „Избор између ова два вида не може се тачно дефинисати правилима, и често изазива несигурност и код домаћих говорника“ (Клајн 2005: 70). „Будући да су се на читавом говорном подручју српског језика одиграле значајне промене у дистрибуцији како акцентованих, тако и неакцентованих прозодема, различити акценатски ликови или послеакценатске дужине као релевантна видска обележја готово се доследно губе.“ (Ајџановић и Алановић 2007: 25) Говорници млађе генерације готово уопште не праве разлику у акценту двеју придевских форми: „Прозодијска обележја у говору млађе генерације у Новом Саду не појављују [се] као релевантна видска обележја у процесу функционалне дистрибуције придевског вида.“ (нав. дело: 26). Хансен 2004 у „животном циклусу маркера“ српски придевски вид смешта негде на пола пута између правог семантичког маркера, попут вида у старословенском, и синтаксичког маркера, попут функције дужег и краћег облика придева у модерном руском.

Како смо показали, придевски вид је у савременом језику био предмет необичне реанализе, те је морфолошка немаркираност граматикализована као семантички маркирана, док је адноминални одређени вид постао семантички двосмислен. Видели смо и разлоге зашто вид може бити маркиран само у номинативу (и акузативу дела) именица мушког рода у једнинском облику – јер је то хијерархијски најмање релевантна придевска катего-

рија. Ипак ово не може бити аргумент да придевски вид у српском језику сматрамо неутралисаним, јер не проглашавамо неутралисаним ни остале подређене граматичке категорије придевских речи са хијерархије, које се не могу маркирати у сваком облику – категорију живо изван акузатива јединине мушког рода, категорију граматичког рода у множинским облицима „косих“ падежа, те категорију падежа у дативу/локативу јединине, односно дативу/локативу/инструменталу множине.

Литература

- Ајџановић и Алановић 2007: М. Ајџановић и М. Алановић, Функционални и прозодијски аспекти дистрибуције придевског вида у говору Новог Сада, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, 50, Матица српска, Нови Сад, 23-30.
- Брозовић 1980: D. Brozović, O navescima u dativu i lokativu, *Jezik*, god. 27, Zagreb.
- Гис 2011: I. Gis, Dativ i lokativ u suvremenim gramatikama, *Hrvatistika*, god. 5, br. 5, Osijek.
- Деспић (у штампи): М. Despić, Markedness and Marked Features in Serbian, у: Proceedings of the Formal Approaches to Slavic Linguistics 18 (FASL 18), Cornell, http://www.google.rs/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0CD8QFjAC&url=http%3A%2F%2Fu.jimdo.com%2Fwww56%2Fo%2Fs73e670b3f8d8a4ac%2Fdownload%2Fm4006dcd48a6bbf91%2F1340077505%2FMarkedness%2BAnd%2BMarked%2BFeatures%2Bin%2BSerbian.pdf%3Fpx-hash%3Dc71f8190f9d299804eb719237cc72899cc2752cf%26px-time%3D1383208205&ei=gKx6UfTxCcG0tAa9r4DwBw&usg=AFQjCNGeKx8ikj4QomX6Rih5QgX_8Nz44Q&bvm=bv.55980276,d.Yms&cad=rja
- Калабрезе 2008: А. Calabrese, *On markedness and underspecification in morphology*, Ms., University of Connecticut.
- Клајн 2005: И. Клајн, *Грамматика српског језика*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Кристоферсен 1939: Р. Christophersen, *The articles: A study of their theory and use in English*, Copenhagen: Munksgaard.
- Лашкова 2000: Л. Лашкова, Нормирање савременог српског језика у знаку конкуренције језичких средстава, *Јужнословенски филолог* 56, 569-575.
- Маретић 1899: Т. Maretić, *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, Zagreb, III izdanje (bez stilistike), Matica hrvatska, Zagreb, 1963
- Рагуж 1984: D. Raguž, S kojim se padežom slaže prema?, *Jezik*, god. 31, Zagreb.
- Расел 1905: В. Russell, On denoting, *Mind*, 14, 479-493.
- Станковић 2011: Б. Станковић, Одређеност, партитивна специфичност, ад хок класе и придевски вид у српском језику, *Годишњак за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу*, година XXIV, бр. 11, Филозофски факултет, Ниш, 185-202.

- Стевановић 1986: М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик 1 (Граматички системи и књижевнојезичка норма)*, Научна књига, Београд, 1-654.
- Хајм 1983: I. Heim, File Change Semantics and the Familiarity Theory of Definiteness, прештампано у књизи: Portner, P. & Partee, B. (eds.) *Formal Semantics: The Essential Readings*, Blackwell Publishing, 2002, 223-248.
- Хансен 2004: Hansen, B. „The Life Cycle of a Definiteness Marker: the Long and the Short Form of the Adjective in Old Church Slavonic, Russian, Serbian and Croatia“, Зборник Матице српске за филологију и лингвистику 47, 1-2, Матица српска, Нови Сад, 51-74.

Branimir V. Stanković

HIERARCHY OF MARKEDNESS OF ADJECTIVE CATEGORIES IN SERBIAN LANGUAGE

Despić (in print), following Calabrese 2008, postulates a hierarchy of markedness of the categories shared by Serbian pronouns and adjectives, Number/Case>Gender, and a general rule that disables marking feminine in case that the other two pronoun and adjective categories are marked for plural and non-nominative, *[[PL], [-NOM], [GEN]]/+____]_w. Adopting this approach, we analyzed all six adjective categories (number, case, gender, comparative, animate and the so-called adjective definiteness). First, we postulated a novel interpretation of the semantics of the definite and indefinite adjective aspect, suggesting that the short form is morphologically non-marked, but semantically marked, because it is non-ambiguous in a set of different contexts (like definiteness, uniqueness, temporal locality/non-locality, restrictivity in the scope of the quantifier *svaki* (*every*) and intersectivity/subsectivity). As for the long form of adjectives, the definite adjective aspect, we analyzed it as morphologically marked, but semantically non-marked because this form is ambiguous in its readings in the same set of introduced contexts. On the basis of the empirical data, we proposed the following hierarchy, Comparative>Number>Case>Gender>Animate>>Def_{SEM} and the following rules: *[[±COMP], [±PL], [±GEN], [-ACC], [±DEF_{SEM}], [ANI]]/+____]_w, *[[±COMP], [±PL], [±GEN], [ACC], [ANI], [DEF_{SEM}]]/+____]_w and *[[±COMP], [±PL], [±GEN], [CAS], [±ANI], [DEF_{SEM}]]/+____]_w. The latter two expressions block the marking of the adjective aspect in accusative if the category of animate is marked, or in any other case except nominative and accusative, no matter the fact whether any other adjective category is being marked by the grammatical suffix. This portrays a somewhat different “destiny” of this category, wrongly argued as almost extinct (Maretić 1899, Stevanović 1986, Klajn 2005). It is concluded that the semantic opposition between the two adjective forms is not getting neutralized, but it can be phonologically expressed only when no other category higher in the hierarchy is being marked.

